

Különfélék.

Kun Róbert.

A történetírásnak egyik érdemes, bár csak szűk körben ismert-munkását veszítettük el f. é. ápril 12-én a dévai állami főreáliskola tanárában: Kun Róbertben. 34 éven át hirdeté a cathedráról a törtélem magasztos igazságait s a kik szeretetreméltó környezetében csak rövid ideig is megfordúlhattak, azok mind tanuságot tehetnek arról a ragaszkodásról, melylyel tanítványait magához tudta fűzni. Férfias alakja, nem közönséges szónoki képessége kiválóan képesítették fontos feladatára, melyet ő ritka lelkesedéssel s akkora odaadással teljesített halála napjáig, mintha csak most lépett volna ki az alma mater falai közül.

Ép olyan buzgósággal szentelte munkaerejét, tudása gyümölcseit a közéletnek s a temetésén megnyilatkozott közrészvét fényes tanuságát nyújtá annak a közbecsülésnek, melylyel Hunyadmegye és Déva város értelmisége hazafiui tevékenysége iránt adózott.

A megboldogult 1842. febr. 24-én született Aka-Rahón, hol atyja Ilyés kincstári főerdész volt. M.-Szigeten, Szatmáron gymn. tanulmányait befejezve, 1859/61. a budapesti tud.-egyetem hittani és bölcsészettani hallgatója vala, 1861/2 a szathmári papnöveldeben tanulmányait befejezve, egy évig a püspöki irodán szolgált. 1863. ápril 12. nevezte ki a helytartótanács a szathmári gymnasum tanárának. Onnan 1866. jun. 1-én a könniggrázi csataterre távozott; de 1866/67-ben már a munkácsi algymnasiumnál tanított. 1870 szept. a temesvári reáliskolához, ugyan azon év decemberében ismét a szathmári gymnasiumhoz helyeztett át. 1876-ban az egyházi rendből kilépve, elébb a lőcsei, majd 1878 július 31-én a dévai áll. főreáliskolához neveztetett ki s így Déván 19 évig szolgálta a nevelés ügyét. Átköltözése után csakhamar megpendíté Solyom Fekete Ferencz a hunyadmegyei történelmi régészeti társulat eszméjét s mindjárt az 1879. novemberében megtartott alakuló gyűlés őt bizta meg a titkári teendőkkel, mely minőségében az 1880. május 13-án megtartott szervező közgyűlés is megerősíté. Ettől fogva ő vezette a nehéz viszonyai s csekély jövedelmei daczára igen szép sikerekkel működő társulat ügyeit, az 1892/93. rövid időköz kivételével s ő szerkeszté, a társulat 8 Évkönyvéből az első hatot és a csak imént megjelent 8-ik bevezető részét. A társulat tudományos vállalkozásaiban ő maga is tevékeny részt vett, intézte a vidéki kirándulásokat, kalauzolta a társulat vendégeit. Az 1887. évi országos történelmi-társulati kirándulás alkalmával Orbán Balázs, Szádeczky Lajos, Borovszky Samu az ő vezetése alatt a Paring legmagasabb csucsáig: a 2520 m. magas Mundryág hatoltak. Tudományos buvárlatai közül a legfigyelemreméltóbb

„Adalékok a Hóra lázadás történetéhez“ cz. alatt a III.-ik (1886. évi 33—47 l.) és IV. (1888. évi 40—74 l.) Évkönyvekben jelent meg; Kyss Dániel és Getse Benjámín családi pere“ valamint Báró Orbán Balázs emlékezete az 1893. évi VII. Évkönyvben láttak napvilágot.

Hunyadmegye monographiájának újkori részét (1526.) is munkába vette volt s a márcziusi gyűlésen mutatványát nagy örömmel üdvözlöttük. De az előkészület stádiumán túl munkája nem haladhatott. A dévai reáliskola koronázási emlékünnepelein tartott magvas emlékbeszédeiből csupán egyet adott át az 1895/6. évi Értesítőben a nyilvánosságnak. Az iskola millennáris ünnepélyen s a hunyadmegyei tört. régész társulat 1896 szept. 5. vaskapui emlékünnepelein tartott szép beszédeit a társulat VIII. Évkönyve alig halála előtt hozta. E mellett a Hunyad cz. társadalmi lap szerkesztőjeként 1889 től lelkes szószólója, terjesztője vala minden közhasznú eszmének és tervnek. A megboldodult váratlan, alig pár napi betegség után bekövetkezett halála nagy csapás tehát a dévai közügyekre és társulatokra is. Temetésén f. hó 14-én a dévai reáliskola tanítványai a szünidő daczára nagy vidékről százával összesereglettek s Szóts Sándor ref. pap bucsuztatója után a sírnál a tanári testület nevében Ferenczi Gyula r. tanár mondá el megható szavakban a szerető kartársak utolsó Isten hozzádját. *T. G.*

Küküllővári sírleletek és falképek.

A küküllővári ev. ref. templom most folyó restaurálása közben a templom sírboltjában érdekes és becsesnek látszó régiségi leletekre bukkantak, melyekről a helyszínére kiszállott kis küküllővármegyei főispán a következő szíves értesítést küldötte:

„A küküllővári ev. ref. templom javítása közben egy befalazott sírboltra akadtak, melyben három egészen elkorhadt kettős koporsó volt.

A behatolt munkások az egyik koporsót felnyitván, abban kevés csontot, de még felismerhető társzony női ruhamaradványokat, egy épebb állapotban levő gazdag arany diszítésű fejkötőt, 3 drb igen szép régi zománczczal diszített arany karpereczet, egy arany nyaklánczot, egy fülbevalót, több diszítésnek használt finom munkájú arany gombot és egy kis arany karikagyűrűt találtak. A gyűrűben KENDI. SOPH. BOG. MENIHART. felirat van, a miből arra lehet következtetni, hogy Bogáthy Menyhéterné, Kendi Sophia jegygyűrűje volt, s tehát ő az, a ki ott eltemetve van.

Az egyházi hatóság intézkedett, hogy a talált értéktárgyak lel-tárba véve, megőriztessenek, s jelentést tettek a püspöknek, maga a kriptá pedig újból befalazva lett, hogy a további háborgatásnak eleje vételessék.

Midőn ezen lelet meg szemlélése végett magam is a helyszínén jártam, a templomban egy üres sarkophágot láttam, melynek érdekes felíratát lemásoltatván, mellékelve küldöm.

Hagyomány szerint a templom alatt még több sírboltnak is kell lennie, a falon pedig egy pár megrongált fresko is van.

Dicső-Szent-Márton, 1897. április 30-án.

Sándor János.“

Ugyanerről a leletről Józsa Ferencz ev. ref. körlelkész Küküllővárról ápr. 28-án keltevezve jelentést tett Szász Domokos erdélyi ev. ref. püspöknek, melyben elmondja, hogy:

„A küküllővári ev. ref. egyházközség ősrégi templomának restaurálása közben az ott dolgozó egyháztagek a templom alatt levő kriptá bejáratára akadván, egy pár ember a kriptába bement és a 300 éven felüli koporsóban talált néhány darab női ékszer, egyik gondnokunk ellenőrzése mellett kivették.

A talált tárgyak a következők: 3 drb arany karperecz, 1 drb arany nyakláncz, 1 drb fülbevaló (zöldes kővel, talán smaragddal), 1 drb karikagyűrű, 55 drb mentegomb, 2 drb fejdísz. . . . A mentegombok aranyból valók, de papir vékonyságúak.

Egy történelmi munka (A prot. vallásra legelőbb áttért családok felsorolása) és a templomunkban ma is meglevő sarkophág kétségtelessé teszik, hogy Pathócsi Zsófia a küküllővári ref. templomban van eltemetve. Pathócsi Zsófiáról a sarkophág latin feliratának hibás olvasása és fordítása következtében azon téves hiedelem van elterjedve, hogy ő Báthory István erdélyi fejedelem neje volt, s mint fejedelem-asszonnyal rengeteg kincset rejt a kriptá magában. Ez a kincs már régóta kísért, s most ez esettel a legerősebben aggodalmat keltőleg. Ugyanis a talált gyűrű írata azt látszik mondani, hogy bár ennek a tulajdonosa is Sophia nevű volt, de nem Pathócsi Sophia. Ennek sírboltja bennebb van, s e feltevést támogatja az a körülmény, hogy a felfedezett kriptá hátsó falában egy befalazott ajtót véltek észrevenni, mely egy másik kriptába vezetne.

A fülbevalók egyike benmaradt a koporsóban, s még talán a harmadik karperecz társa is; a talált mentegombok két oldalt csak díszül voltak a mentén, a valódi értékes gomboló gombok (28) még ott maradtak stb.“

Mindezekért s az esetleges sírrablástól való aggodalmak miatt kívánatosnak mondja a jelentés, hogy az egész sírbolt a még csak rövid ideig tartó restaurálás folyama alatt alaposan átvizsgáltatnék.

Az erdélyi ev. ref. egyház igazgató-tanácsa e jelentést áttette az Erdélyi Múzeum-Egylet választmányához, a mely máj. 12-iki ülésén foglalkozott ezzel az érdekes dologgal, s szakembereket küld ki a helyszínére (Finály Henriket és Szádeczky Lajost), hogy az érdekes leleteket az Erdélyi Múzeum számára megszerezzék és a további kutatást intézzék. Megbíztattak, hogy a fresco-maradványok lerajzoltatásáról vagy lefényképezéséről is gondoskodjanak.

A Pathócsy Zsófia sarkophágján a templomban ez a felírás látható szép egymásba font majuscula befűkkel:

GENEROSAE ET MAGNIFICAЕ DOMINAE
SOPHIAЕ PATHOCI DE EPERJES
FRANCISCI FILIAE, SPECTABILIS MAGNIFICI QUONDAM
GEORGII BEBEK DE PELSÓCH CONSORTI
STEPHANUS BATHORI DE SOMLIO PERPETUUS
COMES COMITATUS CRAZNA SOCROI
PIENTISSIMAE PERPETUI AMORIS ATQUE
OBSERVANCIAE MONUMENTUM POSUIT
OBIT ANNO AETATIS L. PRIMA DIE
SEPTEMBRIS ANNO CHRISTI MDLXXXIII.

(Magyarúl: Nemzetes és nagyságos eperjesi Pathócsi Zsófia úr-asszonynak, a Ferencz leányának, néhai tek. és nagys. pelsőczi Bebek György feleségének: somlyai Báthory István, Krasznavármegye örökös főispánja, (mint) legkegyesebb napájának, örökös szeretete és kegyelete emlékéül állíttatta. Meghalt életének 50-ik esztendejében, sept. I-ső napján, az Urnak 1583. esztendejében.)

A templomban talált frescokról Józsa Ferencz ev. ref. körlelkész ezeket írja ápr. 22-én:

„A vakolat lebontása alkalmával a falak belső felén csoportos fresco-képek tüntek elő százados sírjukból, többnyire megcsontkítva és kivehetetlenül. Egy, a legfőbb kép még ép, a szószék felett egy apostol-alak, bő redős keleti ruhában, mezitláb, kezében az urvacsorai poharat tartva, másik keze akként felemelve, mint mikor a szónok fontos beszédét kíséri kézmozdulattal; mellette egy magas rangúnak látszó férfi-alak; mindketten életnagyságban. Valószínűleg az apostol előtt még lesznek alakok, s azért itt a munkát egyelőre beszünttettem, szándékom lévén azt kibontani. Csakhogy ez nagyon nehezen és lassan megy. Egy másik kép a torony egyik belső falán: némelyek szerint a keresztrefeszítés, szerin'em pedig egy *autodafé*. Kiemelkedő helyen az elítélt, tőle kissé távolabb, de hozzá legközelebb e végrehajtó pap, hátrább bámuló tömeg. A pap katolikus papnak látszik, az ő szokásuk szerint imára összetett kézzel.“ — A főispán újabb (máj. 11.) tudósítása szerint: egyik falkép alatt az 1525. évszám látható.

A Pathócsi Zsófia sarkophágján említett nevek történeti megvilágításául szükségesnek vélem (az említett félreértések tisztázására is) néhány szóval elmondani, hogy kik voltak a felírásban említett egyének:

Patócsy Ferencz Izabella királyné egyik legmegbízottabb híve és tanácsosa. A predikatumául írt Eperjes alatt nem a sárosvármegyei város, hanem az aradmegyei Eperjes falu értendő. a honnan származott. Gyula vára kapitánya volt Békésben. Midőn Izabella és Martinuzzi közt a bizalmatlanság és gyűlölködés kitört, Patócsyt Martinuzzi emberei elfogták és Váradra vitték (1550). Nem sokára szabadon

bocsáttatott s midőn Izabella Erdélyből kibúcsúzott s Kassa felé Lengyelországba ment (1551.), Patócsy a Tiszához közel várta a királynőt s ott vett tőle búcsút. Egyik fő előkészítője volt az Izabella visszahozatalának Erdélybe, a miért Dobó István Ferdinánd erdélyi vajdája Bethlen várába szorította s jószágait elfoglalta (1554). Nem sokára meghalt. Leánya Zsófia, Bebek Györgyhöz ment férjhez.

Bebek György a gömöri pelsőczy eredetű híres és hatalmas olygarcha családnak volt sarja, B. Ferencz gömörmegyei főispán és felső-magyarországi főkapitány fia, kiket a Ferdinánd hívein elkövetett hatalmaskodások miatt a pozsonyi országgyűlés 1556. számkivetésre ítelt. Ferencz Izabellához pártolt Erdélybe, György Ferdinánd pártjára állott, kitől újabb birtokokat nyert Borsodban, Abaújban (Zsolczát, Aszalót, Szikszót). Egy csetepatében Balog-vára mellett a füleki bég által elfogtatván (1562.), egy ideig Füleken raboskodott, majd Konstantinápolyba vittett. Ferdinánd király nem tudván kiszabadítani, János Zsigmondhoz folyamodott, kinek közbenjárására Szolimán 1565-ben szabadon bocsátotta. Erdélybe tévén át lakását, János Zsigmond hadainak főkapitánya lett. Már előbb megnősült: Patócsy Zsófiát vévén el, a ki magyarországi várait s jószágait tartotta s Szádvárát Svendi Lázár német fővezér és Forgách Simon kassai kapitány ellen férfiasan védelmezte (1566) s csak komoly ostrom után adta fel szabad elvonulás föltétele mellett (1567. jan 14). Bebek Kővár és Nagybánya Miksától elfoglalásával állott bosszút Szádvárért (1567). De csakhamar meghalt s vele a Bebek-család férfiága sirba szállott (1667). Feleségétől, Patócsy Zsófiától, négy leánya lett: Zsusánna, Zsófia, Judith és Anna. Patócsy Zsófia 16 esztendei özvegysége után 1583. sept. 1. halt meg s a küüllővári templomban temettetett el, „a hol talán, írja Budai Ferencz, Magyarország polg. hist. való Lexiconjában 1804.), most is láthatni ezt a márvány-oszlopot, melyet ott az ő veje, Báthori István, az ő emlékezetire állíttatott⁴. (I. k. 336. l.)

Báthory István, a ki Bebek György és Patócsy Zsófia leányát, Zsófiát vette nőül, a somlyai Báthory András (a Báthory István lengyel király és Kristóf erdélyi fejedelem bátyja) szathmári főkapitány Majláth Margittól született fia s Báthory Boldizsár és András erdélyi bibornok-fejedelem öcsse volt. Ő maga Krasznárvármegye főispánja volt. 1594-ben a Szilágyságba tört tatár csapatot Lompertnél ő verte szélylyel. Testvére Boldizsár Báthory Zsigmond fejedelem által 1594. kivégeztetvén, Lengyelországba menekült. Jóságai lefoglaltattak. 1599-ben kibékülvén unokaöcscsével a fejedelemmel, meghívására testvérbátyjával Endrével együtt visszatért Lengyelországból Erdélybe, a hol az ellenük hozatott törvényczikk eltöröltetett s Báthori Zsigmond lemondásával Endre fejedelemmé választatott. Báthory Endre Mihály vajda ellen indulva (1599.) öcscsére, Báthory Istvánra bízta a kormány vezetését. A szerencsétlen n.-szebeni harez után Gyula-Fejérvárról Szilágy-Somlyóra futott,

a hol Básta hadai által ostrom alá vétetvén, feladta a várat, Huszt és Szamos-Ujvárt is, meghódolt a császár-királynak, de nem sokára aztán Lengyelországba menekült, 1600-ban visszatért Somlyóra, s úgy látszik, a goroszlai harc után (1601. aug.) menekült ki újra. 1604-ken az erdélyi menekültek egyik fejedelemjelöltje, Bocskai mellett. Meghalt 1605-ben, benne kihalt a fényes Báthory-család somlyai ága.

Bogáthy Menyhért (a kinek mente-gombjait s felesége Kendi Zsófia gyűrűjét a sírboltban megtalálták) szintén Báthory Zsigmond és Endre fejedelemsége idején szerepelt. Résztvett az 1599. n.-szebeni csatában s a fegyverszünet idején (oct. 27.) őt küldi a fejedelem kezesül Székely Mózzsal együtt Mihály vajda seregébe. 1600 aug. Mihály vajda követségbe küldi a császár-királyhoz Prágába. A goroszlai harc után több erdélyi főurral Görgénybe menekült (1601. aug.)

Hogy *Kendi Zsófia* melyik Kendinek volt a leánya: nem tudjuk; de bármelyiké volt légyen, Erdély egyik legelőkelőbb családjából származott. A kolozsvári vérpádon (1594.) Báthory Zsigmond által kivégeztetett Kendi Sándor vejei voltak Báthory Boldizsár és Kovacsóczy Farkas főkanzellár. Kendi Gábor és Kendi Ferencz ugyanott vértettek el; Kendi Péter 1580-ban Wielkilukum ostroma alatt esett el Báthory István lengyel király orosz hadjáratában. Ezek valamelyikének leánya lehetett Kendi Zsófia.

Ezekből látható, hogy a küküllővári sírleletek történelmi szempontból is érdekesek s kegyeletes megőrzésükre leginkább az Erdélyi Múzeum hivatott.

Szádeczky Lajos.

Folyóiratok.

A *Budapesti Szemle* májusi számában *Réthy László* az oláhok közép-itáliai eredetét bizonyítja. *Leopold* Samu befejezi Bezerédj István működésének méltatását. *Vadnay* Károly közli Degré Alajos felett a Kisfaludy-társaságban tartott emlékbeszédét. *Heim* Péter arról értekezik, miként lehetne a postatakarékpénztárak útján beszédni a közadókat? *Váczy* János folytatva közli Elliot »A vízi malom« cz. regényének fordítását. *Kozma* Andor egy eredeti, *Vargha* Gyula két francziából fordított költeményt közöl. *Zs. Jakab* Ödön »Páztortüzek« cz. verskötetét, *Szabó* Jenő Tisza István »Magyar agrárpolitika« cz. röpiratát ismerteti és bírálja. Végül irodalmi értesítőt találunk.

Az *Akadémiai Értesítő* márcz. (87.) füzetében *Vargha* Gyula közli Barsi József felett tartott akad. emlékbeszédét. *Szász* Károly jelentést tesz közé a Péczely-jutalom regénypályázatáról, melyen Pálffy Albert »A régi Magyarország utolsó éveiben« cz. történelmi regénye lett győztes. *Gaál* Jenő kivonatban közli »Carlyle társadalom-politikai rendszere« cz. a. tartott akad. székfoglalóját. Szemle és jegyzőkönyvek zárják be a füzetet.

Az *Archeologiai Értesítő* 2. sz.-ban *Temesváry* János a szolnok-doboka megyei leleteket ismerteti. *Téglás* Gábor kimutatja, hogy az udvarhelyi